

JUHÁSZ ZSUZSANNA

A fogvatartott szülők gyermekei

(Nemzetközi kitekintés)

A bűncselekmények láthatatlan áldozatai

Napjainkban a világon több mint 9,8 millió embert tartanak fogva végrehajtási intézetben leginkább elítéltként, illetve előzetes letartóztatottként.¹ E fogvatartotti népesség döntő hányadát a férfiak teszik ki, lévén a női fogvatartottak általában 2-9%-ot képviselnek.² Ténykérdés továbbá, hogy számos országban a börtönnépesség emelkedésének lehetünk tanúi. Az Európai Unió Statisztikai Hivatalának (EUROSTAT) adatai alapján például az 1998-2007-ig terjedő időszakban a börtönnépesség éves szinten hozzávetőlegesen 1%-kal emelkedett, és 2005-2007-re elérte az EU tagállamok esetén a 100.000 lakosra vetített 123-as átlagos fogvatartotti rátát.³ Fontos körülmény továbbá, hogy számos büntetés-végrehajtásban a fogvatartotti létszám növekedésének rátája jóval nagyobb a nőknél, mint a férfiaknál. Az USA Statisztikai Hivatalának 2008. augusztusi jelentése⁴ szerint például 1991. óta 2007. közepéig 122%-kal nőtt az elítélt anyák száma, míg ugyanezen időszak alatt a bebörtönzött apák esetén a növekedés 77%-os volt. Skóciában 1996/1997. és 2005/2006. között a női börtönnépesség 77%-os emelkedése állt szemben a férfiak 12%-ával,⁵ illetve az 1998/1999 és 2007/2008. közötti időszakot vizsgálva a női átlag börtönnépesség növekedése már 87% volt.⁶ Angliában 1992. és 2002. között 173%-kal emelkedett a női és „csak” 50%-kal a férfi fogvatartottak létszáma.⁷

Ténykérdés továbbá, hogy mind a bebörtönzött férfiakon, mind pedig a nőkön belül meghatározó hányadot tesznek ki a szülők. A Greifswaldi Egyetem által végzett nem-

---

¹ WALMSLEY, ROY: *World Prison Population List* eighth edition. 1. International Centre for Prison Studies, London, 2009.

² WALMSLEY, ROY: *World Female Imprisonment List*. International Centre for Prison Studies, London, 2006. 1.

³ EUROSTAT: *Statistics in focus*, 36/2009. 1.

⁴ LAUREN, G. – MARUSCHAK, LAURA M.: *Parents in prison and their minor children*. Bureau of Justice Statistics Special Report, August 2008. 2.

⁵ The Quaker Council for European Affairs: *Country Report: Scotland*. www.quaker.org/qcea/prison

⁶ Prison Reform Trust: *Bromley briefings prison factfile*. June 2009. 21.; www.prisonreformtrust.org.uk, 2010. 05. 08.

⁷ PLUGGE, EMMA – DOUGLAS, NICOLA – FITZPATRICK, RAY: *The health of women in prison study findings*. Department of Public Health University of Oxford, 2006. 13.

zetközi kutatásból⁸ például az derült ki, hogy a fogvatartott nők 81,9%-ának volt gyermeke Görögországban, 70,2%-ának Lengyelországban, 68,7%-ának Litvániában, 67,8%-ának Németországban, 63,5%-ának Oroszországban és 57,7%-ának Dániában. A férfiak oldaláról nézve az USA börtöneiben 2007-ben például 809.800 szülő fogva tartására került sor, akiknek 92%-a volt apa, míg Angliában az egyes kutatások 25-32% közé becsülték a bebörtönzött apák arányát.⁹

A fogvatartotti népesség emelkedésének szükségszerű vonzata tehát, hogy világszerte egyre nő a bebörtönzött szülők száma és ezzel azon gyermekeké is, akik egyik vagy másik szülőjük, avagy esetleg mindkettő bebörtönzése miatt válnak érintetté. E gyermekek hosszú ideig tulajdonképpen „láthatatlanok” voltak, azaz kevés figyelmet kaptak, így találkozhatunk a szakirodalomban a „bűncselekmény rejtett áldozatai,”¹⁰ a „láthatatlan áldozatok,” „a bűnözés elfelejtett áldozatai”¹¹ kifejezésekkel. Az utóbbi években ugyanakkor megváltozni látszik a helyzet és már nem az elvált szülők gyermekeire, valamint a szülő halála miatt árván maradt gyermekekre terelődik a hangsúly, hanem egyre több olyan idegen nyelvű írás látott/lát napvilágot, amely a bebörtönzött szülők gyermekeivel való vizsgáldását helyezte középpontba.¹² Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a szülők bebörtönzése miatt érintett gyermekek számáról továbbra sincsenek pontos, megbízható adatok, mivel a szülő bebörtönzése esetén annak rögzítése, hogy a fogvatartottnak hány gyermeke van, a legtöbb országban nem része a befogadási eljárásnak. Ausztráliában például a fogvatartottak létszámának emelkedése ellenére is csak ritkán fordulnak elő a fogvatartottak szülői státuszára vonatkozó információk.¹³ Wolleswinkel megfogalmazásával élve a fogvatartott szülők a társadalom nagy része szemében jogsértők, akikre nehéz gyermekükről gondoskodni szándékozó anyaként, illetve apaként tekinteni.¹⁴

⁸DÜNKEL, F. – KESTERMANN, C. – ZOLONDEK, J.: *Internationale Studie zum Frauenstrafvollzug, Bestandsaufnahme, Bedarfsanalyse und best practice*. Department of Criminology University of Greifswald, 2005.

⁹ROSENBERG, JENNIFER: *Children need dad too: children with fathers in prison*. Quaker United Nations Office. Human Rights & Refugees Publications, 2009. 2–3.

¹⁰Lásd: SHEEHAN, ROSEMARY – LEVINE, GREGORY: *Parents as prisoners: maintaining the parent -child relationship*. Final report for the Criminology Research Council. Project Grant CRC 39/05-06. 9.

¹¹Lásd: MURRAY, JOSEPH – FARRINGTON, P. DAVID – SEKOL, IVANA – OLSEN, F. RIKKE: *Effects of parental imprisonment on child antisocial behaviour and mental health: a systematic review*. Campbell Systematic Reviews, 2009. 4. 9.

¹²Lásd például: ROBERTSON, OLIVER: *Children imprisoned by circumstance*. Quaker United Nations Office, 2008.; ROBERTSON, OLIVER: *The impact of parental imprisonment on children*. Quaker United Nations Office, Geneva, 2007.; TOWNHEAD, LAUREL: *Pre-trial detention of women. And its impact on their children*. Quaker United Nations Office, 2007.; COLLINS, KATRINA – HEALY, JULIE – DUNN, HELEN: *When a parent goes to prison*. The Prison Development Work of Barnardo's Parenting Matters Project. No. 8. Policy and practice briefing.; MURRAY, JOSEPH – FARRINGTON, P. DAVID: *Parental imprisonment: effects on boys' antisocial behaviour and delinquency through the life-course*. Journal of child psychology and psychiatry 2005/12.; MURRAY, JOSEPH: *The effects of imprisonment on families and children of prisoners*. In: Liebling, A.-Maruna, S. (eds.): *The effects of imprisonment*. 2005.; MILLER, KEVA: *The impact of parental incarceration on children: an emerging need for effective interventions*. Child and Adolescent Social Work Journal 2006/4.; LAING, KAREN – MCCARTHY, PETER: *Risk, protection and resilience in the family life of children and young people with a parent in prison: A literature review*, 2004.

¹³SHEEHAN, ROSEMARY – LEVINE, GREGORY: *Parents as prisoners: maintaining the parent -child relationship*. Final report for the Criminology Research Council. Project Grant CRC 39/05-06. 9.

¹⁴WOLLESWINKEL, RIA: *Children of imprisonment parents*. In: Willems, Jan C.M. (ed.): *Developmental and Autonomy rights of children: empowering children, caregivers and communities*. Intersentia, Antwerp, Oxford, New York, 2002. 191.

Mindamellett az adatok összegyűjtésének további akadályja lehet, hogy a szülők – félve gyermekük felügyeletének elvesztésétől – nem is szólnak szülői státuszukról, az tehát a hatóság előtt rejtve marad.¹⁵ Egyes USA tagállamokban a szülő bebörtönzése ugyanis okot képez a szülői jogok megszüntetésére.¹⁶ Egy 1997-es törvényi rendelkezés értelmében pedig a szülői jogok megszüntetésére akkor kerülhet sor, ha a gyermek az elmúlt 22 hónapból 15-öt nevelőotthonban töltött.¹⁷

Murray Angliára vonatkoztatva állapította meg, hogy a fogvatartottak szülői státusza, illetve gyermekeik helyzete a kormányzati jelentésekben és a börtönstatisztikákban vagy egyáltalán nem szerepel, vagy csak kevés figyelmet kap.¹⁸ Becslések szerint az Egyesült Királyságban a fogvatartottak gyermekeinek száma 160.000 körülire tehető, illetve 7%-uk iskolás évei alatt megtapasztalja a szülő bebörtönzését.¹⁹ Egy másik angliai forrás szerint számuk feltehetőleg a nyilvántartások hiányából adódóan ennél is magasabb, illetve további növekedés várható azon 2003-as törvénykezési reform nyomán, amely növelte egyrészt a személyi szabadság elvonásának a gyakoriságát, részint pedig a bebörtönzések tartamát.²⁰

Csak becslült adatok állnak rendelkezésre Skóciából is, ahol 2006-ban 13.500-ra, majd 2009-ben már 16.500-ra becsülték a szülők bebörtönzésében érintett gyermekek, illetve fiatalok létszámát.²¹ Egy 2009-ben napvilágot látott információs kiadvány²² megállapítása szerint pedig évente már több gyermek szenved el az országban a szülők bebörtönzését, mint a szülők válását!

Az Emberi Jogok Intézete Dániában 2007-ben indított útjára egy kutatómunkát, mely az Európai Unió tagállamok körében célul tűzte ki annak vizsgálatát, hogy hogyan javítható azon gyermekek helyzete, akiknek a szüleit bebörtönözték. A jelen témához kapcsolódó két fontos megállapítást emelnék ki: az Európai Unióban a szülők bebörtönzése 700.000 gyermeket érinthet, míg becslések szerint számuk Dániában hozzávetőlegesen 4.000.²³

E néhány becslült adatot szolgáltató ország mellett kiemelendő az USA, ahol már 1974. óta 5 évente gyűjtenek adatokat a fogvatartottak gyermekeiről. 1998-ban például 250.000-re becsülték azon gyermekek számát, akiknek édesanyját bebörtönözték. Az USA Statisztikai Hivatalának 2008. augusztusi Jelentése pedig már arról számolt be, hogy 1,7 millió gyermeknek a szülei vannak szövetségi vagy állami börtönben elhe-

¹⁵ ROSENBERG, JENNIFER: i.m. 2.

¹⁶ HAIRSTON, CREASIE FINNEY: *Kinship care when parents are incarcerated: what we know, what we can do*. A review of the research and recommendations for action. The Annie E. Casey Foundation, Canada, 2009. 22.

¹⁷ LA VIGNE, NANCY G.: *Broken bonds. Understanding and addressing the needs of children with incarcerated parents*. Research Report. Urban Institute, February 2008. 4.

¹⁸ MURRAY, JOSEPH: *The cycle of punishment: social exclusion of prisoners and their children*. Criminology and Criminal Justice, 2007/1. 55–81.

¹⁹ CLEWETT, NAOMI – GLOVER, JANE: *Supporting prisoners' families*. How Barnardo's works to improve outcomes for children with a parent in prison. Barnardo's, November 2009. 3.

²⁰ GLOVER, JANE: *Every night you cry. The realities of having a parent in prison*. Believe in children. Barnardo's, October 2009. 2.

²¹ MCCULLOCH, CATHY – MORRISON, COLIN: *Teenagers with a family member in prison*. A study on behalf of the Scottish Forum on Prisons and Families. www.familiesoutside.org.uk/assets/show.php. 2010. 04. 28.

²² Families Outside: Support and information for children affected by imprisonment. February 2009., letölthető: www.familiesoutside.org.uk, 2010. 04. 28.

²³ Danish Institute for Human Rights – European study to protect the rights of children of prisoners. <http://www.humanrights.dk/news/european+study+to+protect+the+rights+of+the+children>. 2010. 04. 28.

lyezve, ami 1991-hez képest 82%-os emelkedést jelentett.²⁴ A statisztika többek között kitért a gyermekek életkorára is, tekintettel arra, hogy a szülőtől való elválás, a szeparáció hatása igen eltérő annak függvényében, hogy a különválásra mikor, mely életszakaszban, a gyermek hány éves korában kerül sor. A felmérés szerint a legtöbben (34%) 10 és 14 év közöttiek voltak, 28%-uk 5 és 10 év közötti, az 5 év alattiak 22%-ot tettek ki, míg legkisebb arányban (16%) a 15 és 18 év közöttiek voltak.²⁵

További fontos adalék *Hairston* megállapítása, amely szerint a bebörtönzések tartamára tekintettel Amerikában a legtöbb szülő még végrehajtási intézetben tölti büntetését, amikor gyermeke eléri a felnőttkort.²⁶ Ugyancsak kiemelést érdemel, hogy a bebörtönzött szülők 2/3-a nem fehérbőrű volt. Minden 12. színesbőrű, illetve 42. latin gyermekből 1 szülei végrehajtási intézetben voltak, míg a fehérbőrű gyermekek esetén minden 111-diket érintette a szülő bebörtönzése.²⁷ Az adatok sokszínűsége ellenére megjegyezném, hogy *Ross és munkatársai*²⁸ az erre vonatkozó hivatalos nyilvántartások hiánya miatt 2004-es munkájukban még nem tudtak megbízható adatokat gyűjteni azon gyermekekről, akiket szülőjük bebörtönzése miatt helyeztek állami gondozásba.

A gyermek érdekeinek figyelembe vétele

A gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezmény leszögezi, hogy a gyermeket szüleitől azok akarata ellenére csak akkor kell elválasztani, ha az a gyermek mindenek felett álló érdekében szükséges.²⁹ A szülő fogva tartása esetén ezért a büntető ítélet meghozatala során egyes nézetek szerint a gyermek jogait és érdekeit, valamint az ítélet őt érintő kihatásait is figyelembe kellene venni. A Dél-Afriai Alkotmánybíróság egyik bírójának precedens értékű döntése ezzel összefüggésben kimondta, hogy a bírónak fel kell bocsúlniuk az ítélet gyermekekre gyakorolt hatását azon esetekben, amikor a gyermek szülőjét szabadságelvonásra ítélik.³⁰ E 2007. szeptemberi döntés értelmében az ítélő bíróságnak kellene megállapítania, kiderítenie, hogy az elítélt személy kiskorú gyermek közvetlen felügyeletéről gondoskodik-e. Meg kellene győződnie továbbá arról, hogy a szülő személyi szabadság elvonásával járó büntetése milyen hatást gyakorolna a gyermekekre. Ha a személyi szabadság elvonása kikerülhetetlen, akkor a bíróságnak meg kell fontolnia, hogy a szülő bebörtönzésének tartamára kell-e lépéseket tenni a gyermek megfelelő elhelyezése érdekében. Ezen túlmenően a bíróságnak a gyermek elsőbbséget élvező érdekeit akkor is szem előtt kell tartania, ha a szülőt nem szabadság elvonással járó büntetésre ítélik, vagy több alternatív szankció alkalmazása közül is választhat.³¹

²⁴ The Sentencing Project: *Incarcerated parents and their children. Trends 1991-2007.* Washington D.C., February 2009. 2.

²⁵ LAUREN, GLAZE – MARUSCHAK, LAURA, M.: i.m. 2.

²⁶ HAIRSTON, CREASIE FINNEY (2009): i.m. 5.

²⁷ The Sentencing Project: i.m. 2.

²⁸ ROSS, T. – KHASHU, A. – WAMSLEY, M.: *Hard data on hard times: an empirical analysis of maternal incarceration, foster care and visitation.* Vera Institute of Justice, USA, 2004. Hivatkozza: SHEEHAN, ROSEMARY – LEVINE, GREGORY: *Parents as prisoners: maintaining the parent - child relationship.* Final report for the Criminology Research Council. Project Grant CRC 39/05-06. 10.

²⁹ Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény (9. cikk 1.)

³⁰ LOUREIRO, TANIA: *Perspectives of children and young people with a parent in prison.* Scotland's Commissioner for Children and Young People and Families Outside, 2010. 9–10.

³¹ Bővebben: MASON-WHITE, HOLLY: *Children of prisoners and (alleged) offenders: Draft framework for decision-making.* 2010.14. www.auno.org/geneva/humanrights/woman-in-prison/201004.

Az Európai Parlament „a börtönben lévő nők különleges helyzetéről és a szülők bebörtönzésének a társadalmi és a családi életre gyakorolt hatásáról” címet viselő jelentése³² hangsúlyozza, hogy az igazságszolgáltatási szervezeteknek tájékozódniuk kell a gyermekek kilétéről, úgy az előzetes letartóztatás elrendelésénél, mint az ítélethozatalnál és meg kell bizonyosodniuk arról, hogy gondoskodtak jogaik teljes körű érvényesítéséről.

Az őrizetbe vétel kapcsán például alapvető követelmény, hogy az ne a gyermek előtt, ne az ő jelenlétében és ne erőszak alkalmazásával történjen. Önmagában a szülő letartóztatása ugyanis igen jelentős megrázkódtatás a gyermek számára, ami még súlyosabbá válhat, még nagyobb az átélt trauma, ha kényszerrel, erőszakkal hajtják végre.³³ Angliából származó esettanulmányok³⁴ például arról számoltak be, hogy a gyermekeket már az is félelemmel, szorongással töltötte el, ha jelen voltak édesanyjuk lefénnyképezésénél, ujjlenyomatvételénél. Phillips és Gleeson³⁵ kimutatták, hogy a nemrégiben őrizetbe vett szülők gyermekei közül minden ötödiknél klinikailag szignifikáns belső természetű problémák (depresszió, szorongás, zárkózottság) jelentkeztek, míg minden harmadiknál külső eredetű problémát, így agressziót, koncentrációs, illetve magatartási problémákat fedeztek fel. Az átlagnépességgel összehasonlítva ezen problémák minden 10 gyermekből érintettek csak egyet.

Egy Új-Zélandból származó jelentés szerint az anyák őrizetbe vételénél minden ötödik gyermek jelen van. Egy kanadai tanulmány szerint pedig a fogvatartott nők 83%-ának nem volt elég ideje, hogy letartóztatását megelőzően gyermeke megfelelő elhelyezéséről gondoskodják.³⁶ A londoni Holloway női börtönben készített interjúk szerint a fogvatartott anyák közül 42 nem tudta, hogy ki gondoskodik gyermekéről, illetve 19 tizenhat év alatti gyermeknek saját magáról kellett gondoskodnia.³⁷

A szülő őrizetbe vétele, letartóztatása esetén általában azonnal döntést kell hozni a gyermek elhelyezéséről, így gyakorta nincs elegendő idő megfelelő jogi, pszichológiai, szociális és pénzügyi megfontolásokra. Egy Kaliforniában büntetés-végrehajtási tisztviselők körében végzett felmérés rámutatott, hogy nyolc irodából csak egy követelte csak meg, hogy a tisztviselők rákérdezzenek arra, van-e gyermeke az őrizetbe vett személynek. Azokban az esetekben pedig, amikor a gyermek jelen volt a szülő letartóztatásánál az a tisztviselők közel egyharmada kérte a Gyermekvédelmi Szolgálatot a gyermek felügyeletére.³⁸

Az őrizet, az előzetes letartóztatás elrendelésénél a kihallgatás és a fogva tartás tartama is fontos tényező lehet. Gyermeküket egyedül nevelő szülők számára például gondot okozhat a gyermek felügyeletéről, ellátásáról való gondoskodás. Ezért van alapvető

³² Plenárisülés-dokumentum, RR\706863HU. doc, Jelentés a börtönben lévő nők különleges helyzetéről és a szülők bebörtönzésének a társadalmi és a családi életre gyakorolt hatásáról. Framework-on-Children-of-Prisoners-Draft.pdf, 2010. 06. 08.

³³ LOUREIRO, TANIA: i.m. 13–14.

³⁴ WOODROW, JANE: *Mothers in prison: the problem of dependent children*. Cambridge University, 1992. 96–97.

³⁵ PHILLIPS, SUSAN – GLEESON, JAMES: „What we know that we didn't know then about the criminal justice system's involvement in families with whom child welfare agencies have contact.” *Children, Families, and the criminal justice system research brief*. 2007. Hivatkozva: LA VIGNE, NANCY G.: i.m. 8.

³⁶ MASON-WHITE, HOLLY: i.m. 5.

³⁷ BASTICK, MEGAN – TOWNHEAD, LAUREL: *Women in prison*. A commentary on the UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Quaker United Nations Office, 2008. 41.

³⁸ LA VIGNE, NANCY G.: i.m. 3.

jelentősége azon jogi normáknak, melyek lehetővé teszik, hogy a gyermekes anyákat otthonukban hallgassák ki, és ne kelljen a rendőrség előtt megjelenniük.

Az előzetes letartóztatás esetén az eljárás eredményes lefolytatása érdekében a fogvatartottak bizonyos korlátozásokat kénytelenek elszenvedni. Az ügyész a nyomozás érdekeit szem előtt tartva például megtilthatja számukra látogató fogadását, a levelezés jogának gyakorlását, azaz korlátozhatja a családdal való kapcsolattartást. E korlátozásnak pedig a gyermekekre nézve közvetlen és közvetett hatásai is lehetnek. Erre vonatkozó tilalom esetén a gyermek nem láthatja édesanyját/édesapját, míg más családtag érintettsége esetén előfordulhat az is, hogy nincs olyan személy, aki a gyermeket a látogatásra a fogvatartotthoz kísérné. Ilyen körülmények között Angliában és Walesben 4 őrizetben lévő férfiből 1, míg a nők fele nem számíthat látogatásra a családjától.³⁹

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1469 (2000). számú ajánlása a börtönben lévő anyákról és csecsemőkről⁴⁰ e kérdéskörrel összefüggésben kifejezetten leszögezi, hogy a kisgyermekes anyák esetében kerülni kell a szabadságelvonással járó jogkövetkezmények alkalmazását. Helyettük közösségi alapú büntetéseket (pl. próbára bocsátás, közérdekű munka, mediáció, felfüggesztett szabadságvesztés stb.) kellene alkalmazni és alkalmazni. A terhes, illetve kisgyermekes anyák bebörtönzésére ilyenformán csak a legvégső esetben szabadna sort keríteni. A szabadságelvonás alkalmazásának alapja az lehet, ha a nő nagy tárgyi súlyú bűncselekményt követ el és veszélyt jelent a társadalomra.

A gyakorlatban a fenti ajánlásokkal szemben a legtöbb országban az ítélet meghozatala során az anyaság/apaság ténye nem kerül értékelésre, így a gyermek érdekei is figyelmen kívül maradnak. Néhány pozitív, követendő példa azért említést érdemel. Angliában és Walesben például az ítélethozatalt megelőzően a bíró mérlegelési jogkörében jelentést kérhet arra vonatkozóan, hogy az anyával szemben alkalmazott jogkövetkezmény milyen kihatással lesz a gyermekekre nézve. Egyiptomban a bírónak arra van lehetősége, hogy mindkét szülő bebörtönzése esetén, amennyiben a gyermek 15 év alatti, az egyik szülő szabadságvesztését elhalassza a másik fél szabadulásáig. Olaszországban a terhesség ténye, illetve hat hónapnál fiatalabb gyermek automatikusan az anya büntetése végrehajtásának felfüggesztését vonja maga után, illetve erre lehetőség nyílik akkor is, ha a gyermek még nem töltötte be az első életévét. Hasonló szabályozás érvényesül Oroszországban is, ahol a Büntető Törvénykönyv lehetővé teszi, hogy 5 évi vagy annál rövidebb tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén az anya büntetésének végrehajtását elhalasszák, mindaddig, míg a legfiatalabb gyermek eléri a 14. életévét.⁴¹

A szülők bebörtönzésének gyermekekre gyakorolt hatásai

Elöljáróban fontos hangsúlyozni, hogy a bebörtönzés gyermekekre gyakorolt kihatásait számtalan tényező befolyásolhatja, alakíthatja. Az eltérő fejlődési szinten lévő gyermekek például eltérően élhetik meg a szülő bebörtönzését, így újszülöttek esetén azzal lehet számolni, hogy nem alakul ki megfelelően erős anya-gyermek kapcsolat az anya bebörtönzésekor. Az iskoláskorú gyermekek esetén pedig gyakorta jelentkeznek az isko-

³⁹ ROBERTSON, OLIVER (2007): i.m. 16–17.

⁴⁰ Recommendation 1469 (2000) Mothers and babies in prison. Council of Europe Parliamentary Assembly debate on 30 June 2000.

⁴¹ BASTICK, MEGAN – TOWNHEAD, LAUREL: i.m. 56.

lával, a tanulással és az osztálytársakkal kapcsolatos problémák. Alapvető jelentőségű továbbá a gyermek neme; életkora, intelligenciája, természete, és nem utolsósorban a szülő antiszociális magatartása, az általa elkövetett bűncselekmény jellege is. Befolyásoló tényező lehet, hogy a szülő a fogva tartását megelőzően a gyermekkel együtt lakott-e, mivel a bebörtönzés kihatásai együttélés esetén erősebbek. Jelentősége van annak is, hogy melyik szülőt börtönözték be, illetve ő a gyermekről egyedül, vagy a másik szülővel közösen gondoskodott-e.

Ez utóbbi kérdés kapcsán általánosságban elmondható, hogy az apák bebörtönzése esetén továbbra is az anyák gondoskodnak a gyermekekről, míg az anyák elítélésénél jellemzően a nagyszülők veszik át ezt a szerepet. Az USA-ra vonatkozó adatok szerint például a bebörtönzött apák gyermekeiről az esetek 90%-ában az édesanya gondoskodott, kisebb hányadban a nagyszülők, és mindösszesen a gyermekek 2%-a került állami gondozásba. Az anya bebörtönzésével a gyermek felügyelete az esetek közel felében került a nagyszülőkhöz, egynegyed részben pedig más hozzátartozóhoz, és 11%-ot tett ki a nevelőintézetbe kerülő gyermekek aránya.⁴²

Tekintettel arra, hogy a fogvatartottak szignifikáns hányada (globálisan több mint 90%) férfi, a gyermekek jóval nagyobb számban tapasztalják meg az édesapa bebörtönzését, mint az édesanyáét. A bebörtönzött szülő neme egyúttal befolyásolja/befolyásolhatja azt az időtartamot is, amíg a gyermek nélkülözni kénytelen szülőjét, lévén a férfiakra kiszabott ítéleti tartamok – az elkövetett bűncselekmények természetére is tekintettel – jellemzően hosszabbak, mint a nők esetében. A fogvatartott nők többsége ugyanis általában nem erőszakos vagyon elleni (lopás, csalás), illetve kábítószerrel összefüggő bűncselekmény miatt tölti büntetését. Ilyenformán a férfiak esetén alkalmazott hosszabb ítéleti tartamok hasonló hatást érhetnek el a gyermeknél, mint amelyeket az anya bebörtönzése esetén szenvednek el rövidebb tartamú elítélés esetén is.

Az anya szabadságvesztése kapcsán nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, hogy számos országban kevés a nők számára kialakított büntetés-végrehajtási intézet, ami gyakorta eredményezi a lakóhelytől távoli elhelyezést, és negatívan befolyásolja a családi kötelékek fenntartását. Ha a honi példát vesszük alapul, hazánk egyetlen női büntetés-végrehajtási intézete a Kalocsai Fegyház és Börtön, amely előzetes letartóztatottak, fegyház és börtönfokozatú nők, életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt nők fogva tartásáról gondoskodik. Emellett női fogvatartottak elhelyezésére szolgáló szárnyal két végrehajtási intézetünk rendelkezik: a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Egerben, valamint a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet. A fogvatartott nők családjai tehát sok esetben jelentős távolságokat kénytelenek utazni, nem kevés költségtelher mellett.

A fogvatartott szülők neme mindamellett eltérő érzelmi reakciókat válthat ki a gyerekekből. *Davies és kollégái*⁴³ például a vizsgálatba vont gyermekek mentorainak véleményét összegezve megállapították, hogy a lányok eltérően viselték édesanyjuk, illetve édesapjuk bebörtönzését. Az apák fogva tartása esetén a mentorok félelmet, visszahúzódtást írtak le, anélkül azonban, hogy különösebb magatartási problémát tapasztaltak volna. Az anya elítélése ugyanakkor agressziót váltott ki a lányokból, és problémáik voltak az iskolában is. A fiúk esetén a bebörtönzött szülő neme nem volt meghatározó: a magatartási problémák mindkét szülő hiánya esetén jelentkeztek. A gyermek életkorát

⁴² LAUREN, GLAZE – MARUSCHAK, LAURA, M.: i.m. 5.

⁴³ DAVIES, ELIZABETH ET AL.: *Understanding the experiences and needs of children of incarcerated parents. Views from mentors. Research Report. Urban Institute, February 2008. 8.*

tekintve nem volt konszenzus a tekintetben, hogy a kor minként befolyásolja a bebörtönzést, a mentorok inkább csak általános megjegyzéseket tettek, mint például: a fiatalabb gyermekek nem értik a megváltozott helyzetet, az inkább az idősebbek számára ismert. Kiemelték ugyanakkor, hogy a gyermekek szükségleteinek, igényeinek figyelembevételénél a kor elengedhetetlen jelentőséggel bír.

A szülők bebörtönzésének következményei igen sokrétűek: gazdasági, emocionális és szociális téren is kihat a gyermekekre, változás következik be életkörülményeikben, a szülővel való kapcsolatukban, a család pénzügyi helyzetében. Ezen hatások közül az egyik legfőbb nehézséget a pénzügyi problémák jelentik, amelyek akkor öltenek igazán jelentős méreteket, ha a bebörtönözött családtagot hozzátartozói anyagilag is támogatni kívánják, igyekeznek továbbá fenntartani a szülő-gyermek kapcsolatot annak minden költségvonzatával együtt, és emellett a kiesett jövedelem ellenére a gyermekekről is megfelelően gondoskodni próbálnak. A gyermekek a bebörtönzéssel együtt járó pénzügyi helyzetet nem feltétlenül értik, de mindenképpen érzékelik. A család anyagi helyzete például kihatással van arra a körülményre is, hogy a gyermek milyen rendszerességgel láthatja vagy beszélhet a fogvatartott szülőjével.⁴⁴ Kelet-Európában és Közép-Ázsiában ezen kívül bevett gyakorlat, hogy a látogatóknak fizetniük kell a látogatásokért. Egyes országokban e fizetési kötelezettség csak az ún. hosszú látogatásokra vonatkozik nap/fő alapon, míg másutt a hozzátartozóknak a rövid tartamú látogatásokért is fizetniük kell.⁴⁵

Geller és kollégái kimutatták, hogy azok a gyerekek, akiknek egyik vagy másik, esetleg mindkét szülőjét bebörtönözték, jelentősebb anyagi hátránnyal találják szembe magukat, mint azok, akik más okból élnek külön a szülőtől, szülőktől. A gyermek születését megelőzően vagy azt követően végrehajtási intézetbe kerülő apák számításai szerint szignifikánsan kevésbé tudnak gyermekeikről anyagilag gondoskodni, mint azok, akiket soha nem ítélték el.⁴⁶

A megváltozott pénzügyi helyzet velejárói lehetnek továbbá a gyakori költözések, a fogva tartás tartama alatt, és azt követően is. Számolni kell továbbá azzal is, hogy a gyermekről gondoskodó szülő az anyagiak előteremtése miatt egyre kevesebb időt tud szánni a gyermekre.

A szülő bebörtönzése és a gyermek viselkedése

Kérdésként fogalmazható meg, hogy a szülő bebörtönzése szükségszerűen együtt jár-e a gyermek magatartásának, viselkedésének változásával. Hanlon és munkatársainak⁴⁷ tinédzserek körében végzett vizsgálata például kimutatta, hogy a szülő fogva tartását követően a fiataloknál nagyfokú volt a tanulmányok felfüggesztése, de az antiszociális magatartásokat tekintve mégis alacsony szintet képviseltek. Murray és kollégái

⁴⁴ HAIRSTON, CREASIE FINNEY: *Focus on children with incarcerated parents*. An overview of the research literature. The Annie E. Casey Foundation, Canada, 2007. 14.

⁴⁵ UNODC: *Handbook for prison managers and policymakers on Women and Imprisonment*. Criminal Justice Handbook Series, New York, 2008. 16.

⁴⁶ GELLER, AMANDA – GARFINKEL, IRWIN – WESTERN, BRUCE: *Incarceration and support for children in fragile families*. 2008.: <http://crcw.princeton.edu/workings/WP08-09-FF.pdf>. 2010. 04. 24.

⁴⁷ HANLON, T. ET AL.: *Vulnerability of children of incarcerated addict mothers: implications for preventive intervention*. Children and Youth Services Review, 2005. 67-84. Hivatkozta: HAIRSTON, CREASIE FINNEY (2007): i.m. 23.

2009-es munkájukban⁴⁸ ugyancsak rámutattak, hogy a szülőtől való kényszerű elválás nem szükségszerűen eredményez változást a gyermek viselkedésében, de annak mindenképpen elősegítő tényezője lehet. Így a bebörtönzésnek a gyermekek mentális egészségére, illetve antiszociális magatartására gyakorolt hatásait vizsgálva leszögezték, hogy a fogvatartottak gyermekei körében, társaikkal összehasonlítva kétszer nagyobb egyrészről az antiszociális-kriminális magatartások, másrészt pedig a mentális egészségügyi problémák kockázata. Kutatásuk során összefüggést találtak tehát a szülők bebörtönzése és a gyermekeknél jelentkező magatartási problémák között, de nem tudták egyértelműen meghatározni, hogy ezeket a magatartási, viselkedésben megnyilvánuló problémákat a szülő bebörtönzése vagy egyéb körülmények okozzák-e. Kiemelték, hogy a rossz családi háttér, a nehéz életkörülmények sok gyermeknél már a szülő fogva tartása előtt is jelentkeztek, ilyenformán ezek a tényezők is formálhatták, alakíthatták negatív irányba a magatartásukat. Ezen túlmenően a szülői kontroll hiánya ugyancsak kihatással lehet a gyermekek viselkedésének alakulására.

Az Egyesült Királyságból származó becslések ugyancsak azt támasztják alá, hogy a szülő bebörtönzése magában hordozhatja a gyermek kriminalitásának veszélyét is. Így a fogvatartottak gyermekei hozzávetőlegesen háromszor akkora veszélynek vannak kitéve társaikhoz képest az antiszociális magatartások tanúsítása terén, illetve kétszeresnek a mentális betegségek tekintetében.⁴⁹ Wildeman tanulmánya⁵⁰ a szülői bebörtönzés kockázatait vizsgálta olyan 14 éves fehér, illetve fekete gyermekek körében, akik 1978-ban és 1990-ben születtek. Kutatása alapján a szülők bebörtönzése különösen a színesbőrű és alacsony iskolázottságú szülők gyermekei körében jelentett kockázati tényezőt.

További kérdés lehet, hogy beszélhetünk-e intergenerációs bűnözésről. Számos tanulmány⁵¹ mutatott rá ugyanis, hogy gyermek jövőbeli kriminális magatartása szempontjából befolyásoló körülmény lehet a szülő bűnözői múltja, azaz a bebörtönzött szülők gyermekei igen gyakran tanúsítanak antiszociális magatartást későbbi életük során.⁵² 2008-ban az USA állami börtöneiben fogvatartott apáknak például 19%-a már maga is megtapasztalta apja, míg 6%-a az anyja bebörtönzését.⁵³

Murray és Farrington 2005-ben publikált munkájukban⁵⁴ öt, kizárólag fiúkból álló kontrollcsoportot különítettek el. Az első csoportba 23 fiú tartozott, akik 10 éves korukig már átélték a szülő bebörtönzését. A második csoport már 227 gyermeket takart, akiknek szüleit 18 éves korukig nem ítélték el, és nem is tapasztalták meg a szülőtől való elválást. A következő csoportba 77 fiú került, akiknek szüleit ugyancsak nem börtönözték be, de tíz éves korukig megélték a szeparációt például a szülő halála vagy kórhá-

⁴⁸ MURRAY, JOSEPH – FARRINGTON, P. DAVID – SEKOL, IVANA – OLSEN, F. RIKKE: i.m. 34-35.

⁴⁹ GLOVER, JANE: i.m. 2-3.

⁵⁰ WILDEMAN, CHRISTOPHER: *Parental imprisonment, the prison boom, and the concentration of childhood disadvantage*. Demography, 2009/2. 265-280.

⁵¹ Lásd például MURRAY, JOSEPH – FARRINGTON, P. DAVID: *Parental imprisonment: effects on boys' antisocial behaviour and delinquency through the life-course*. Journal of child psychology and psychiatry 2005/12.; MURRAY, JOSEPH: *The effects of imprisonment on families and children of prisoners*. In: Liebling, A. Maruna, S. (eds.): *The effects of imprisonment*. 2005.; MILLER, KEVA: *The impact of parental incarceration on children: an emerging need for effective interventions*. Child and Adolescent Social Work Journal, 2006/4.

⁵² A Corston-Jelentés említést tesz egy olyan esetről, amikor három generáció nőtagjai is megfordultak fogvatartotként ugyanazon büntetés-végrehajtási intézetben. Home Office: *A report by Baroness Jean Corston of a review of women with particular vulnerabilities in the criminal justice system*. 2007. 21.

⁵³ ROSENBERG, JENNIFER: i.m. 14.

⁵⁴ MURRAY, JOSEPH – FARRINGTON, P. DAVID: i.m. 1269-1278.

zi kezelés okán. A negyedik kör 61 olyan fiút takart, akik a szülőtől való elválást az előbb említetteknek kívüli okokból tapasztalták meg. Végül az utolsó csoportba 17 fiú tartozott, akiknek szülőjét még születésük előtt bebörtönözték, de újabb elítélésére a gyermek születése és 18. születésnapja között nem került sor. Vizsgálatuk során megállapították, hogy azon fiúk, akik születésük és 10 éves koruk között a szülő bebörtönzése miatt élték át a traumát, felnőttkorukban 48%-ban követtek el maguk is bűncselekményt, míg ennél jóval kevesebbet, 25%-ot azok, akik elválasztására más okból került sor. Emellett hangsúlyozták, hogy a szülő kriminalitásának ellenőrzésével csökkent ugyan a bebörtönzés gyermekre gyakorolt hatása, de továbbra is meghatározó tényező maradt az antiszociális viselkedés még 32 éves kor felett is.

Ezzel ellentétes folyamatot/jelenséget tártak fel, amikor vizsgálódásukat kiterjesztették a svédországi fogvatartottakra, valamint gyermekeikre. Kimutatták, hogy a szülő bebörtönzésének hatásai a gyermekkor alatt jóval erősebbek voltak Angliában, mint Svédországban, mivel a szülő fogva tartása erősebb kockázati faktort jelentett a bűnelkövetésre a szigetországban, mint Svédországban. E jelenség hátterében vizsgálódva lehetséges okokként szóltak a Svédországra jellemző rövidebb ítéleti tartamokról, a családbratörtönpolitikáról, a szociális jóléti politikáról, illetve a közvélemény vélekedéséről a bűncselekmények és a büntetések tekintetében. Véleményük szerint ezen okok együttesen elősegíthették/elősegíthetik, hogy a szülő kriminalitásának káros következményeitől a gyermekek egyfajta védelmet élvezzenek, a szülő figyelemmel kísérésével ilyenformán a generációk közötti bűnözés megelőzhető, visszafogható.⁵⁵

A generációk közötti bűnözésre világított rá *Kandel és kollégéinak* kutatása⁵⁶ is. 92 fogvatartott szülő gyermekének kriminalitását hasonlították össze 513 hasonló korú gyermekkel, akiknek szüleit nem börtönözték be. A bűnügyi nyilvántartások alapján megállapították, hogy amíg a nem bebörtönzött szülők gyermekeinek 7%-a került maga is börtönbe, addig a bűnözői múlttal rendelkező szülők gyermekei esetén ez az arány már 39% volt.

Egy további fontos adalékkal szolgált *Simmons* munkája,⁵⁷ amely rámutatott, hogy a szülők bebörtönzése miatt érintett gyermekeknél korábban jelentkezik a kriminalitás, mint általában: az őrizetbe vett fiúk 45%-a ugyanis 9 és 12 év közötti életkorú volt!

Pszichoszociális problémák

A szülő bebörtönzésének további aspektusa, hogy a gyermekek a legkülönbözőbb pszichoszociális problémáktól szenvedhetnek. Így megfigyelhető körökben például a depresszió, a szorongás, a hiperaktivitás, az agresszív viselkedés, a tanulmányokban való visszaesés,⁵⁸ illetve alvási, evési problémák jelentkezhetnek náluk. Egy amerikai tanulmány a gyermekek 16%-ánál jelentkező iskola-főbiáról számolt be, ami azt eredmé-

⁵⁵ MURRAY, JOSEPH – JANSON, CARL-GUNNAR – FARRINGTON, P. DAVID: *Crime in adult offspring of prisoners: A cross-national comparison of two longitudinal samples*. Criminal Justice and behavior, 2007. /1. 133-149.

⁵⁶ KANDEL ET AL.: *IQ as a protective factor for subjects at high risk for antisocial behaviour*. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1988/56. Hivatkozta: LOUREIRO, TANIA: i.m. 18.

⁵⁷ SIMMONS, C.W.: *California law and the children of prisoners*. Sacramento, California Research Bureau, 2003. Hivatkozta: LOUREIRO, TANIA: i.m. 19.

⁵⁸ E témához lásd CHO, ROSA MINHYO: *Impact of maternal imprisonment on children's probability of grade retention*. Journal of Urban Economics 65/2009 11-23.

nyezte, hogy a szülő bebörtönzését követő 6 hétig nem akartak iskolába menni.⁵⁹ Egy másik vizsgálat⁶⁰ alapján 166 bebörtönzött anya gyermekeinek 70%-ánál jelentkeztek tanulási, míg 5%-ánál magatartási problémák. Az iskolában jelentkező további probléma lehet, ha a gyermeket a szülő bebörtönzése miatt társai kiközösítik, vagy kötekednek vele.

Murray tanulmányában⁶¹ három olyan tényezőt emel ki, amelyek közvetlen okai lehetnek a pszichoszociális problémáknak. Így véleménye szerint e pszichoszociális problémákat kiválthatja a szülőtől való elválasztás, a szülő iránti aggódás, de az is, ha a szülő kriminalitását a gyermekre továbbvetítik, azaz rá is, mint leendő bűnözőre tekintenek. Ez utóbbi pedig előidézőjévé válhat a gyermek antiszociális magatartásának.

Kampfner bebörtönzött anyák gyermekei körében végzett vizsgálata arra mutatott rá, hogy a gyermekek szignifikáns hányadánál (75%) jelentkezett az ún. poszttraumatikus stressz szindróma.⁶² Ez a rendellenesség egyfajta védekezési reakció a szervezet részéről, amely traumatikus események után jelentkezik. Az e betegségben szenvedők újra visszatérő jelleggel átélnek a traumát, a gyerekek tehát a szülő elvesztését,⁶³ és jóval ingerlékenyebbek az átlagosnál. Az imént hivatkozott vizsgálatban szereplő 36 gyermeknél a betegség tüneteként krónikus álmatlanság, koncentrációs nehézségek és depresszió jelentkezett.

További tünetek lehetnek a tehetetlenség, zsibbadtság, nagyfokú gyengeség, amelyek eltérő mértékben jelentkezhetnek a traumát átélő gyerekeknél. A traumatikus esemény feldolgozása pedig függhet például a gyermek életkorától, fejlődési szintjétől, korábbi tapasztalásaitól. A betegség kialakulását emellett bizonyos faktorok elősegíthetik, így az esemény súlyossága és tartama, a trauma alatt és után kapott támogatás elérhetősége, minősége. A tünetek krónikussá válása esetén pedig jelentkezhetnek pszichiátriai rendellenességek, öngyilkossági kísérletek, a későbbiekben szexuális problémák, szegényes érzelmi kapcsolatok a közeli hozzátartozókkal és barátokkal.⁶⁴

Szülő – gyermek kapcsolattartás a bebörtönzés tartama alatt A kapcsolattartás jelentősége

Számos tanulmány⁶⁵ mutat rá arra, hogy a fogvatartott szülők számára a bebörtönzés legfájdalmasabb aspektusa a családi kötelékek elvesztése, jobb esetben lazulása. Alap-

⁵⁹ LA VIGNE, NANCY G.: i.m. 7.

⁶⁰Hivatkozza: PARKE, ROSS – CLARKE-STEWART, K. ALISON: *Effects of parental incarceration on young children*. „From prison to home” Conference, 2002. 5.

⁶¹ MURRAY, JOSEPH: *The effects of imprisonment on families and children of prisoners*. In: Alison Siebling – Shadd Maruna : *The effect of imprisonment*. Cambridge, Criminal Justice Series, University of Cambridge 2005., 446.; MURRAY, JOSEPH – FARRINGTON, P., DAVID – SEKOL, IVANA – OLSEN, F. RIKKE: *Effects of parental imprisonment on child antisocial behaviour and mental health: a systematic review*. Campbell Systematic Reviews, 2009/4.

⁶² KAMPFNER, CHRISTINA: *Post-traumatic stress reactions in children of imprisoned mothers*. In: Gabel – Johnston: *Children of incarcerated parents*. New York, 1995. Idézi: ZIEBERT, RYAN: *No easy answers: The effects of parental incarceration on children*. 2006. Elérhető: <http://www.alliance1.org/Research/articlearchive/Re-entryPresentation12-8-06.pdf>. 2010. 04. 24.

⁶³ BADDELEY, ALAN: *Human memory*. Budapest, Osiris, 2001. 645.

⁶⁴ LOUREIRO, TANIA: i.m. 10.

⁶⁵ Lásd például: ROBERTSON, OLIVER (2007); MURRAY, JOSEPH (2005); The Quaker Council for European Affairs: *Women in prison. A review of the conditions in Member States of the Council Europe*, February 2007.

vető jelentőséggel bír tehát, hogy a hozzátartozók a bebörtönzés ténye ellenére képesek-e, illetve kívánják-e ápolni a fogvatartottal a kapcsolatot. A fogvatartottak számára különösen a gyermekek hiányának megélése, feldolgozása jelent/jelenthet problémát. Azon fogvatartottak számára, akik tartják gyermekeikkel a kapcsolatot, a megváltozott környezet könnyebben elfogadhatóbbá válik és a gyakori kapcsolattartás kedvezően befolyásolja a gyermekek helyzetét is. A szülőtől való elválást jobban, könnyedebben képesek feldolgozni.⁶⁶ A szülő bebörtönzésének ténye ugyanakkor nem mindig ismert a gyermek előtt. A gondviselő szülők, a hozzátartozók sok esetben a gyermek kíméletére hivatkozva (érzelmi megrázkódtatás, stigma) titkolják a fogvatartott szülő kilétét. Ez egy rövid tartamú bebörtönzés esetén talán járható út lehet, hosszabb fteleti tartam, illetőleg idősebb gyermekek esetén azonban nehezen kivitelezhető.⁶⁷

Altalánosságban elmondható, hogy a gyermek hiánya jobban megviseli a fogvatartott anyákat, mint az apákat, és jellemzően az anyák inkább kapcsolatban maradnak a gyermekükkel, mint az apák. A fogvatartott szülő neme ilyenformán kihatással lehet a kapcsolattartás alakulására. Egy USA-ban végzett felmérés szerint például a bebörtönzött apák 42%-a, míg az anyák ennél kisebb hányada (31%) egyáltalán nem érintkezett gyermekével telefonon a bebörtönzése tartama alatt. Más megközelítésben a havi telefonhívásokat tekintve az anyák 54%-a, míg az apák 42%-a tartotta fenn ebben a formában a gyermekével a kommunikációt. A szülő-gyermek közötti levelezést tekintve hasonló megállapítás tehető: amíg az apák fele küldött és/vagy kapott legalább havi rendszerességgel levelet, addig az anyák esetén ennél nagyobb, kétharmados volt az arány. A személyes találkozásokat tekintve – ha kisebb eltéréssel is – ugyancsak az anyák láthatták nagyobb arányban (25%), szemben az apák 22%-ával) legalább havonta gyermekeiket.⁶⁸ Ide kapcsolódóan egy három amerikai börtönre kiterjedő vizsgálat arra kereste a választ, hogy milyen okkal/okokkal magyarázhatók a ritka, illetve esetenként nem létező látogatások. A válaszadó fogvatartott apák 42%-a szerint nem volt olyan személy, aki a gyermeket elvitte volna a börtönbe, 22% pedig azzal érvelt, hogy a gyermek anyja ellenezte a látogatást. Mindösszesen 5% gondolta azt, hogy a gyermek nem akarta a látogatást.⁶⁹

A gyermekek oldaláról nézve azok rosszabbul viselik édesanyjuk bebörtönzését, mint az édesapjukét, ami az anya-gyermek kapcsolat természete mellett azzal is magyarázható, hogy egyrészt igen jelentős a fogvatartottakon belül a gyermekét egyedül nevelő nők aránya, másrészt az apák ritkábban gondoskodnak egyedül a gyermekükről. Az anya bebörtönzése ilyenformán károsabb lehet a gyermekre, de nem szabad alábecsülni azt a kárt sem, ami az apa bebörtönzése esetén érvényesül. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az apák bebörtönzése esetén a szabadságelvonnás, azaz a családtól való távollét jellemzően hosszabb tartamú, mint a fogvatartott anyák vonatkozásában.⁷⁰

A családdal való kapcsolattartásnak – akármelyik szülőről legyen is szó –, két fontos hozadéka van: egyrészt elősegítheti a fogvatartottak visszaesési rátájának csökkenését, azaz megfelelően ápoltság esetén kisebb a visszaesés kockázata, ami termé-

⁶⁶ MURRAY, JOSEPH: i.m. 454.

⁶⁷ HAIRSTON, CREASIE FINNEY: *Focus on children with incarcerated parents. An overview of the research literature.* The Annie E. Casey Foundation, Canada, 2007. 17.

⁶⁸ HAIRSTON, C. F. – ROLLIN, J. – JO, H.: *Family connections during imprisonment and prisoners' community reentry.* Children, Families, and the Criminal Justice System. University of Illinois at Chicago. Chicago, 2004. www.uic.edu/jaddams/college, 2010. 05.20.

⁶⁹ ROSENBERG, JENNIFER: i.m. 6.

⁷⁰ E témáról bővebben: ROSENBERG, JENNIFER: i.m.

szetszerűleg pozitívan befolyásolhatja a gyermek jövőjét is, növelve életében a stabilitást. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése ugyanezen megfontolásból szorgalmazta a fogvatartottak családjainak támogatását a fogva tartás családokra és társadalomra gyakorolt hatásairól szóló 1997. évi 1340. számú ajánlásában.⁷¹ A családi kapcsolatok pozitív szerepét emelte ki munkájában *Laing és McCarthy*⁷² is. Egy Kalifornia államban végzett kutatás megállapításaira hivatkoztak, mely szerint azon fogvatartottak körében, akiket családjuk a bebörtönzésük tartama alatt nem látogatott meg, csak az érintettek fele töltötte ki eredményesen a feltételes szabadságot, míg azoknál, akiket legalább háromszor meglátogattak, ez az arány már 70% volt.

A családi kötelékek másik pozitívuma, hogy eredményesen képesek visszaszorítani a fogvatartottak önkárosító magatartásait is. Az ún. Corston-jelentés⁷³ külön kiemeli, hogy különösen az anyák esetében kell számolni a szuicidumokkal, mivel a gyermektől való elszigeteléssel védtelenné válnak, megszűnik az a visszatartó erő, melyet a szabad közegben a gyermekről való gondoskodás, az anyaság ténye jelentett. Ezzel magyarázható, hogy míg a börtönön kívül a férfiak követnek el gyakrabban öngyilkosságot, addig a végrehajtási környezetben a nők próbálnak meg többször véget vetni az életüknek.

A kapcsolattartás formái

A fogvatartottakkal való kapcsolattartás történhet *levélben, telefonon*, illetve sor kerülhet a *személyes találkozásokra* is, míg biztonsági okokból e-mail küldése/fogadása tiltott. Általánosságban elmondható, hogy ezen kapcsolattartási formák közül legritkábban a személyes találkozásokra kerül sor, lévén nagyon sok család számára jelent gondot a börtönök távolsága, és ezzel összefüggésben az utazási költségek viselése. Ide kapcsolódik, hogy egyes országokban már találkozhatunk televízió/videón keresztül bonyolódó kommunikációval olyan hozzátartozók számára, akik például a földrajzi távolságok miatt, illetve egyéb okból (például betegség) képtelenek, vagy csak jelentős nehézségek árán tudnák bebörtönözött családtagjukat meglátogatni. E beszélgetéseket a végrehajtási intézet természetesen szabályozza és ellenőrzi. „Videó Látogatási” lehetőséggel találkozhatunk például Ausztráliában jelenleg 14 büntetés-végrehajtási intézetben, amelynek további 3 intézettel történő kibővítését tervezik a közeljövőben. A SHINE for Kids (Napsütés a gyerekeknek) elnevezésű szervezet által indított videókonferencia-program lehetővé teszi, hogy akár négy felnőtt, illetve akárhány gyermek részt vegyen ezen a látogatási formán. A szervezet megpróbál olyan helyi közösségi létesítményeket (például könyvtárak, egészségügyi központok) bevonni a programba, ahol a hozzátartozók a videó-összeköttetés révén kapcsolatba léphetnek a fogvatartottal.⁷⁴

A kapcsolattartási módok „népszerűségét” több tényező befolyásolhatja. Azokban az országokban például, ahol a telefonálás széles körben elterjedt, és nincs jelentős költségvonzata, kedveltebbek, mint az érintettek közötti levelezés. Így Írországbán jellem-

⁷¹ Recommendation 1340 (1997) on the social and family effects of detention. Council of Europa Parliamentary Assembly.

⁷² LAING, KAREN – MCCARTHY, PETER: *Risk, protection and resilience in the family life of children and young people with a parent in prison: A literature review*, 2004. 15.

⁷³ Home Office: A report by Baroness Jean Corston of a review of women with particular vulnerabilities in the criminal justice system. 2007. 76.

⁷⁴ http://www.shineforkids.org.au/what_we_do/video_visits.htm. Video visitis. 2010. 06. 08.

zõ, hogy a fogvatartottak több mint fele napi, illetve majdnem napi rendszerességgel beszél a családjával telefonon, míg csak 15%-ra tehető a minden héten levelet váltók aránya. Ezzel szemben az USA-ban a felek közötti levelezés a leginkább bevett kapcsolattartási forma, még annak ellenére is, hogy a végrehajtási intézet pecsétjével ellátott levél sokak számára stigmaként hat, így visszatartó tényező lehet. A telefonhívások második helyre szorulásának oka Amerikában, hogy a legtöbb büntetés-végrehajtási intézet nem engedélyezi, hogy a hozzátartozók kezdeményezzenek hívást, ezt csak a fogvatartott teheti meg, de a hívás nem csekély költségei a hívott felet, azaz a családtagokat terhelik. Erre tekintettel vannak, akik visszautasítják a hívásokat, vagy korlátozzák a hívások számát és/vagy tartamát, de arra is szép számban akad példa, hogy elfogadják az „R” beszélgetést, de az arról érkező számlát már nem tudják kifizetni.⁷⁵ Összehasonlításképpen, amíg az országon belül bárhová kezdeményezett 20 perces hívás díja kevesebb mint 1 dollár, addig Montgomeryben Maryland börtönből történő 30 perces telefonálás 30 dollárba kerül.⁷⁶

Bloom és Steinhart munkájukban⁷⁷ arra világítottak rá, ahogy amíg a szülők bebörtönzése miatt a gyermekek felügyeletét ellátó nagyszülők nagy jelentőséget tulajdonítottak a felek telefonon történő kapcsolattartásának, addig annak költségeit mindösszesen 8%-uk vállalta fel.

A gyerekek esetében a kapcsolattartási formákkal összefüggően ugyancsak döntő jelentősége lehet az életkornak. Így az írni-olvasni nem tudó gyermekek számára a *telefonhívások, illetve a látogatások* jelentik a szülővel való érintkezést. Az USA-ban a telefonhívások költségvonzata mellett számolni kell azzal, hogy a gyermekek és a családtagok nem hívhatják fel a fogvatartottat, így neki kell úgy időzítenie a hívást, hogy az például a gyermek időbeosztásának megfelelően. Fontos tényező lehet továbbá a hívások hossza, illetve gyakorisága, melyek korlátozások alá eshetnek.

A családi látogatások egyértelmű pozitív hatása mellett érdemes hangsúlyozni, hogy a gyermek számára sok esetben *felkavaró élmény a szülő viszontlátása*. Ilyenkor gyakorta újraélik annak elvesztését, ami megnövekedett agressziót vagy aggodalmat válthat ki náluk. A fogvatartott szülők egy része többek között ezért utasítja vissza a látogatásokat. Egy USA-ban végzett kutatás arra világított rá, hogy a legtöbb szüleit meglátogató gyermek a negatív tapasztalatok (például a beszélgetés körülményei üvegfalon keresztül telefonon) miatt csak egyszer vagy kétszer vállalkozott a családi látogatásra.⁷⁸ Emellett a bebörtönzött szülők egy része is távol kívánja tartani gyermekét ettől a közegetől, így nem kéri a látogatásokat. Egy másik ugyancsak amerikai kutatás adatai alátámasztani látszanak a leírtakat: a szövetségi végrehajtási intézetekben 1997-től szignifikánsan csökkent a szülő-gyermek kapcsolattartás gyakorisága. A havi rendszerességgű kapcsolattartás 28%-kal esett vissza, ezzel párhuzamosan ugyanakkor 17%-kal nőtt azok köre, akik egyáltalán nem tartották a kapcsolatot a gyermekükkel.⁷⁹

⁷⁵ HAIRSTON, CREASIE FINNEY (2007): i.m. 7-8.

⁷⁶ HAIRSTON, CREASIE FINNEY (2009): i.m. 24.

⁷⁷ BLOOM, B. – STEINHART, D.: *Why punish the children? A reappraisal of the children of incarcerated mothers in America*. National Council on Crime and Delinquency. San Francisco, 1993. 87.

⁷⁸ ROBERTSON, OLIVER (2007): 24-25.

⁷⁹ The Sentencing Project: i.m. 7.

Hasonló jelenség figyelhető meg Angliában is, ahol az 1999 és 2004 közötti időszak adatai alapján a börtönnépesség több mint 20%-os emelkedése ellenére a börtönlátogatások száma a harmadára esett vissza.⁸⁰

Nem kétséges, hogy maga a börtönkörnyezet már önmagában is visszatartó erő lehet nemcsak egy gyermek, hanem egy felnőtt számára is. Emellett a börtönök látogatási politikája, az őrszemélyzet viselkedése is negatívan befolyásolhatja ezt a kapcsolattartási formát. Nem meglepőek azok a beszámolók, melyekben a látogatók arról tesznek említést, hogy a látogatási eljárás mind testileg, mind érzelmileg megviselte őket, és tulajdonképpen magukat is fogvatartottnak érezték. Az USA-ban arra is van példa, hogy a gyermek csak akkor látogathatja meg fogvatartott szülőjét, ha a látogatásra a biológiai szülővel kerül sor. Más esetekben dokumentációt kérnek arra vonatkozóan, hogy a bebörtönzött személy a gyermek biológiai szülője, illetve előfordul, hogy írásbeli hozzájárulást kérnek a gyermekről gondoskodó születtől a látogatáshoz. A szülők közötti kapcsolat természetesen gyakran befolyásolja a bebörtönzött szülő és a gyermek kapcsolattartását. A gyermek felügyeletét ellátó szülők egy része például azért akarja megelőzni, illetve megakadályozni a látogatást, mert rossz viszonyban van a fogvatartottal, vagy úgy véli, hogy életvitele, az elkövetett bűncselekmény miatt rossz hatással lehet a gyermekekre.⁸¹

Általánosságban elmondható, hogy számos országban a börtönlátogatási politika figyelmen kívül hagyja a gyermekek érdekeit. Számolni kellene például azzal, hogy miként éli meg a gyermek az átvizsgálást, a fém-detektorok, kábítószer-kereső kutyák alkalmazását, a testi kontaktusok hiányát a látogatások alatt. Az Európa Tanács tagállamai körében végzett kérdőíves felmérés alapján például Portugáliában a testi kontaktus a felek között nem lehetséges, Ausztriában a biztonsági fokozat függvényében alakul, míg Koszovóban csak az elítéltek számára biztosított, lévén az előzetesben lévő nőket üvegfalal választják el a látogatóiktól.⁸² Az USA-ban néhány intézetben, illetve a supermax börtönökben lévő fogvatartottak esetén a látogatás ugyancsak üvegfalon, telefonon keresztül történik, azaz testi kontaktusra itt sincs lehetőség.⁸³

Ezekben a situációkban a negatív élmények, tapasztalások háttérbe-, illetve visszaszorítása érdekében sok múlik többek között az őrszemélyzet felkészültségén, hozzáállásán. Pozitív példaként említeném meg azt az angol kezdeményezést, melyben egy színes rajzokkal teletűzdelt és a gyermekek számára kitölthető, továbbrajzolható tájékoztató füzetet készítettek annak érdekében, hogy a gyermekek könnyebben feldolgozzák, megéljék a szülő börtönben történő meglátogatását.⁸⁴

Gondot jelenthet továbbá, ha a gyermek az anya bebörtönzése miatt intézeti elhelyezésbe kerül és hosszú idő telik el az újbóli viszontlátásig. E helyzet kezelésére Milánóban egy nem kormányzati szervezet hoztak létre, amely mintegy mediátorként egyrészt segít az anya számára felkutatni a gyermekét, másrészt felkészíti a nőt a gyermekkel való kapcsolattartásra, a találkozásokra.⁸⁵

⁸⁰ ROSENBERG, JENNIFER: i.m. 6.

⁸¹ HAIRSTON, CREASIE FINNEY (2007): i.m. 9.; 12.

⁸² Bővebben: The Quaker Council for European Affairs: Women in prison. A review of the conditions in Member States of the Council Europe, February 2007. 74-76.

⁸³ HAIRSTON, CREASIE FINNEY (2007): i.m. 8.

⁸⁴ A kezdeményezésről bővebben: www.prisonadvice.org.uk, 2010. 04. 24.

⁸⁵ The Quaker Council for European Affairs: Country Report. Italy. www.quaker.org/qcea/prison, 2010. 04. 24.

Ugyancsak a látogatásokkal összefüggésben hivatkoznék az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2006) 2. ajánlására az Európai Börtön szabályokról,⁸⁶ mely le-
szögezi, hogy a látogatási módzatoknak lehetővé kell tenniük, hogy a családi kapcsolatok fenntartása és fejlesztése a lehető legtermészetesebb módon történjen (24.4 pont). Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1997. évi 1340. számú ajánlása kiemeli a családi látogatások feltételeinek javítását, és olyan környezet kialakítását ajánlja a tagállamok figyelmébe, ahol a fogvatartott egyedül töltheti el családjával a látogatásokat. Az Európai Parlament „a börtönben lévő nők különleges helyzetéről és a szülők bebörtönzésének a társadalmi és a családi életre gyakorolt hatásáról” címet viselő már korábban hivatkozott jelentése⁸⁷ ugyancsak azt ajánlja a tagállamoknak, hogy a látogatások módjai, gyakorisága, tartama és időbeosztása terén ösztönözzék a büntetés-végrehajtási intézeteket rugalmas szabályok elfogadására és alkalmazására.

Ezen ajánlások, dokumentumok szellemében egyes országokban már találkozhatunk *gyermek-barát környezettel*, amely gyermekbútorokat, játszó terület kialakítását, családi szobákat takar. A családi kötelékek erősítése érdekében emellett egyfajta megoldás lehet a látogatások tartamának, illetve gyakoriságának bővítése, családi napok szervezése speciális programokkal.⁸⁸ Ausztriában, Finnországban, hazánkban és Izlandon például speciális szobákat alakítottak ki a gyermekek számára. Hollandiában néhány börtön rendelkezik vendégházakkal, ahol a gyermekek édesanyjukkal tölthetik a hétvégét.⁸⁹ Dánia néhány börtönében engedélyezik a gyermekeknek, hogy a szülő szobájába menjenek, és ott töltsék el a látogatási időt. Belgiumban a legtöbb börtönben vannak gyermekek számára „szervezett” látogatások, illetve speciális alkalmakra (Mikulás) is készülnek az intézményekben. Horvátországban és Lengyelországban a gyermekekre tekintettel a látogatások időtartama meghosszabbítható, illetve gyakoriságuk is növelhető. Ausztráliában Szülő–Gyermek Foglalkozások Napját tartanak általában az iskolai szünetek tartama alatt, illetve néhány intézetben karácsony előtt. Ezen a speciális napon csak a szülő és 18 évesnél nem idősebb gyermeke vehet részt, más családtagok számára nem biztosított, csak a szülő-gyermek kapcsolat erősítését szolgálja. A normál látogatási időtartamhoz képest hosszabb időtartam (4 óra) biztosított a felek számára a közös elfoglaltságokhoz, ami jelenthet például játékot, kézművességet, ebédkészítést.⁹⁰ Anglia egyes börtöneiben pedig lehetőség van arra, hogy a gyermekek mindennapi életmenetéhez igazodó családi látogatásokra kerülhessen sor, ennek keretében például közös étkezésre, a házi feladat szülővel közös elkészítésére nyílik mód.⁹¹ Azon börtönökben, ahol lehetőség van a gyermekek számára szervezett látogatásokra (ún. gyermek-látogatásokra), gyakorta várólisták alakulnak ki, így a családoknak heteket kell várniuk,

⁸⁶ Az ajánlásról lásd még: VÓKÓ GYÖRGY (összeáll.): *Új európai börtön szabályok és magyarázatuk*. Ügyészek Országos Egyesülete, Budapest, 2007.; LÖRINCZ JÓZSEF: *Börtönügy Európában a 2006-os Európai Börtön szabályok tükrében*. In: Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak, ELTE Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 2009.; JUHÁSZ ZSUZSANNA: *Megújult az Európai Börtön szabályok*. Börtönügyi Szemle 2006/3.; valamint JUHÁSZ ZSUZSANNA: *A megújult Európai Börtön szabályok ismertetése*. Acta Juridica et Politica, Tomus LXVIII. Fasc. 12., Szeged, 2006.

⁸⁷ Plenárisülés-dokumentum, RR/706863HU. doc

⁸⁸ The Quaker Council for European Affairs: i.m. 73.

⁸⁹ ALEJOS, MARLENE: *Babies and small children residing in prisons*. Quaker United Nations Office, 2008. 35.

⁹⁰ http://www.shineforkids.org.au/parents_and_carers/child_parent_activity_days.htm, 2010. 04. 24.

⁹¹ KING, D.: *Parents, children and prison: effects of parental imprisonment on children*. Centre for Social and Educational Research Reports, Dublin Institute of Technology, 2002. 13.

hogyan láthassák szeretteiket.⁹² E témakörhöz kapcsolódó további pozitív példa ugyancsak az Egyesült Királyság gyakorlata, ahol a hozzátartozók pénzügyi segítséget kaphatnak havi kétszeri látogatás költségeinek (utazás, étkezés, szállás) fedezéséhez.⁹³ Franciaországban egy nem kormányzati szerv pedig „kísérő szolgálatot” hozott létre azon gyermekek számára, akik kísérő hiányában, illetve annak akadályoztatása esetén nem tudják fogvatartott szüleiket felkeresni.⁹⁴ Hasonló gyakorlat alakult ki Ausztráliában is, ahol azon 18 év alatti gyermekek vehetik igénybe a szállítási szolgáltatást, akik más módon nem tudják bebörtönzött szülőjüket a végrehajtási intézetben meglátogatni. Az igénybe vétel szempontjából elsőbbséget élveznek az újszülöttek, továbbá azok a gyermekek, akik nemrég éltek át a szülő bebörtönzését, illetve akiknél ez súlyos traumát váltott ki.⁹⁵

A látogatások gyakoriságát tekintve és a fogvatartott édesanyákra vonatkoztatva az egyes országok szabályozásai igen eltérő képet mutatnak. Horvátországban például hetente kétszer, Dániában hetente egyszer látogathatja a gyermek az édesanyját, a Cseh Köztársaságban havonta egyszer három óra tartamban. Finnországban minden szombaton és vasárnap van látogatásra lehetőség, illetve családi találkozásokat szerveznek átlagban havi két alkalommal. Észtországban hosszú, illetve rövid tartamú látogatások között tesznek különbséget. A rövid időtartamú kapcsolattartásra havonta legalább egy alkalommal nyílik lehetőség 3 óra tartamban, míg a hosszúra hathavonta, úgyszintén legalább egy esetben, maximálisan három nap terjedelemben. Koszovóban az elítélt nők hetente egyszer két órára, vagy hetente kétszer egy órára láthatják gyermeküket, míg az előzetesen lévőket esetén a gyakoriság kérdésében a bíróság dönt. Ugyancsak a fogvatartotti kategóriák szerint differenciál a luxemburgi szabályozás is: az előzetes letartóztatásban lévőket számára havi hat, az elítélteknek pedig 5 óra biztosított. Lengyelországban a látogatások gyakorisága a végrehajtási intézmények függvényében alakul: zárt börtönökben havonta két látogatás engedélyezett, a félig-nyitottakban három, míg a nyitottakban a látogatások száma nincs korlátozva. Bulgáriában az elítéltek esetén a látogatások számát tekintve ugyancsak nincs korlátozás.⁹⁶ Angliában börtönönként változó az engedélyezett látogatási idő, ami minimum 30 perctől 2 óra hosszáig terjedhet.⁹⁷

Nem kétséges, hogy családerősítő szerepet tölthetnek be a *börtönön kívül lebonyolított látogatások* is, de sajnálatosan ennek elérhetősége igen korlátozott. Európában Dánia és Németország büntetés-végrehajtása biztosítja e tekintetben a legtöbb lehetőséget.⁹⁸ Ide kapcsolódva említhető meg a fogvatartott szülők gyerekei ingyenes nyári táboroztatásának ötlete, amely az Egyesült Államokban Indiana államban fogalmazódott meg elsőként, majd itt került sor annak gyakorlati megvalósítására is. Az érintettek szerint a tábor talán egyik legjelentősebb érdeme, hogy az együtt eltöltött idő során az általánosan megszokotthoz képest nagyobb mértékben válik lehetővé a fizikális kapcsolatot

⁹² Ormiston Time for families. Fact Sheet: children visiting prison. www.Children_Visiting_Prison_Ormiston_uk_Feb_2010.pdf, 2010. 07. 22.

⁹³ Eurochips: United Kingdom, letölthető: http://www.eurochips.org/uk_practical.html, 2010. 07. 22.

⁹⁴ ROBERTSON, OLIVER (2007): i.m. 26.

⁹⁵ http://www.shineforkids.org.au/parents_and_carers/supported_transport.htm, 2010. 07. 22.

⁹⁶ The Quaker Council for European Affairs: i.m. 74–76.

⁹⁷ Ormiston Time for families. Fact Sheet: children visiting prison. 2010. 07. 22.

⁹⁸ KESTERMANN, CLAUDIA: *Training curriculum for women's prisons – health aspects*. In: Dünkler, F. – Kestermann, C. – Zolondek, J.: *International study on women's imprisonment. Current situation, demand analysis and „best practice.”* University of Greifswald, 2005. 23.

anya és gyermeke között.⁹⁹ Hasonló kezdeményezéssel hazánkban is találkozhatunk a református börtönmisszió közreműködésével.

A családi kötelékek fenntartása, illetve erősítése érdekében sajátos kezdeményezést indítottak útjára az Egyesült Királyságban, melynek lényege, hogy a fogvatartott anyák és apák hangos meséskönyvet készítenek a gyermekeknek. A mesék CD-n, illetve DVD-n hallhatóak. Ez a projekt azon túl, hogy elősegítheti a szülő-gyermek kötelék erősödését, lehetőséget teremthet a fogvatartottaknak szülői szerepük és felelősségük újragondolásra is.¹⁰⁰ Emellett hozzájárulhat az olvasási készségek javításához, tekintettel arra, hogy a fogvatartott szülők jelentős hányada küzd írás-olvasás problémákkal,¹⁰¹ amiből kifolyólag soha sem olvasott gyermekének.¹⁰² A gondolat egyébiránt nem újkeletű, hasonló program indult útjára az Egyesült Államokban Wisconsin államban már 1996-ban. E projekt eredetileg a fogvatartottak olvasási készségének javítását célozta, de hamar felismerték, hogy a bebörtönzött apáknak segítségre van szükségük a gyermekeikkel való kapcsolattartás terén is. Így alakult ki a „Törjük át a rácsokat könyvekkel!” elnevezésű program, melyben például azok az apák, akiket gyermekeik nem tudnak meglátogatni egy videó-felvételen, DVD-n olvashatnak fel mesét gyermekeiknek, melyeket a azok postai úton kapnak kézhez.¹⁰³

Ausztráliában a fogvatartottak gyermekei számára ún. Mentor programot indítottak, melynek lényege, hogy a gyermek egy pozitív, stabil kapcsolatot alakítson ki egy felnőttel a családján kívül. A programban részt vevő mentorok olyan képzett önkéntesek, akik az érintett gyermekekkel heti, kétheti vagy havi rendszerességgel találkoznak. Segítik a gyermeket, hogy olyan programokon, eseményeken vegyen részt, olyan tevékenységekbe kapcsolódjon be, melyek elősegítik a fejlődését, felnőtté válását.¹⁰⁴

Összegzésként elmondható, hogy az évről évre növekvő és terebélyesedő börtönnépesség jelentős hányadát a fogvatartott szülők teszik ki, ezáltal egyre több gyermek kénytelen szembenézni egyik vagy másik szülője bebörtönzésével. A bebörtönzés a gyermek számára számtalan negatív tapasztalásban nyilvánul meg. A szülőtől való elválás emocionális kihatásai mellett átéli a bebörtönzéssel járó gazdasági hátrányokat, és a társadalom oldaláról is szembesülhet stigmákkal, kiközösítéssel. Nem véletlen tehát, hogy az elmúlt években a külföldi szakirodalom egyre több figyelmet szentel a fogvatartott szülők gyermekeinek. A bőséges irodalom rávilágított többek között a fogvatartott szülő és gyermeke közötti kapcsolattartás jelentőségére, és a gyakorlatból is egyre több pozitív példa említhető, melyek a szabadságelvonás ellenére e kötelék fenntartását, illetve megerősítését célozzák. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk a gyermekek jelentős hányadánál jelentkező pszichoszociális, illetve egészségügyi problémákat sem.

⁹⁹ Penal Reform International: Human rights and vulnerable prisoners. 2003. 74.

¹⁰⁰ E témáról bővebben: COLLINS, KATRINA – HEALY, JULIE – DUNN, HELEN: *When a parent goes to prison*. The Prison Development Work of Barnardo's Parenting Matters Project. No. 8. Policy and practice briefing.

¹⁰¹ Az Egyesült Királyságban végzett felmérés szerint például 2000-ben a fogvatartottak 50%-a szegényes olvasási, míg 80%-a ugyanilyen íráskészséggel rendelkezett. Reading together: working with inmate fathers by Wendy Bond. Letölthető: <http://www.cilip.org.uk/publications>

¹⁰² A kezdeményezésről bővebben: www.storybookdads.co.uk

¹⁰³ LEHMANN, VIBEKE: „*Breaking Barriers with Books*”: *Connecting incarcerated fathers with their children*. World Library and Information Congress: 75th IFLA General Conference and Council, 2009. Milan. <http://www.ifla.org/annual-conference/ifla75/index.htm>

¹⁰⁴ http://www.shineforkids.org.au/parents_and_carers/childrens_services.htm

Fontos tényező továbbá, hogy a bebörtönzött szülők gyermekei társaikhoz képest jelentősebb kockázatnak vannak kitéve az antiszociális-kriminális magatartások terén is. A fentebb említett hátrányok orvoslására e gyermekeknek támogatásra, segítségre lenne szükségük, amely szükségszerűen több szakterület összefogását, együttműködését feltételezi.

ZSUZSANNA JUHÁSZ

CHILDREN OF INCARCERATED PARENTS

International outlook

(Summary)

The children of incarcerated parents have long been an almost invisible population, but in recent years they have begun to receive attention. The incarceration of a parent may present a more complicated challenge for the child than other types of parental absence because of the added effects of social, community and institutional stigma. Research shows that prisoners and their families identify numerous financial, social and emotional issues associated with parental incarceration.

The maintenance of family ties during incarceration, especially through in-person visits, is one possible means of lessening the negative impact of incarceration on families and children. Prison visiting policies and environments need to become more child-friendly to encourage parent-child contact during the incarceration period.

The full range of risk factors affecting children of incarcerated parents must be recognized and accounted for in researches, programs and policies.

